

Toni Morrison

Ötekilerin Kökeni

Ta-Nehisi Coates'un Önsözüyle

Türkçesi: Ceren Demirdöğdü

Deneme

İçindekiler

Önsöz: Ta-Nehisi Coates	7
Köleliği Romantikleştirmek	17
Yabancı Olmak yahut Yabancıya Dönüşmek	32
Renk Fetişi	51
Siyahlığın Suretleri	64
Ötekini Öykülemek	81
Yabancı'nın Yurdu	94

Önsöz

Toni Morrison Harvard Üniversitesi'nde, 2016 yılı bahar döneminde "aidiyet edebiyatı" konulu bir dizi konuşma yaptı. Bugüne kadar kaleme aldığı o fevkalade yapıtların mahiyetini düşününce, bu seminerlerde Morrison'ın ırk konusuna el atmış olması pek de şaşırtıcı değil. Morrison'ın seminerleri umut vadeden gelişmelerin yaşandığı bir döneme denk geldi. Barack Obama iki dönemlik başkanlığının son bir yılına girmişti. Halkın Obama'ya desteği ise artıyordu. "Siyahların Hayatı Önemlidir" sloganıyla yola çıkan başkaldırı hareketi sayesinde polisin acımasızlığı konusunda ülke çapında bir tartışma başlamış ve bu tartışma "ırk üzerine yapılan tartışmaların" pek çoğunun aksine ilk kez sonuç getirmişti. Obama'nın atadığı iki siyah başsavcı, Eric Holder ve Loretta Lynch ülkenin farklı bölgelerindeki emniyet müdürlüklerinde soruşturma başlatmıştı. Ferguson, Chicago ve Baltimore'dan gelen raporlar yıllardır tevatür diye geçiştirilen sistemli ırkçılığın

buralarda var olduğunu kanıtlar nitelikteydi. Bu kararlı mücadelenin, ülkenin ilk kadın başkanı olacak Hillary Clinton döneminde de sürmesi bekleniyordu. Morrison bu seminerleri vermeye başladığında dünyanın amatör bir siyasetçi olarak nitelediği bir aday karşısında yarışan Clinton yoğun destek görüyordu. Bütün bunlar ülkenin, tarihin gidişatına dur demek istediğine ve ahlak evreninin uzun eğrisi üzerinde nihayet adalete doğru bükülen uca yaklaşmakta olduğuna işaret ediyordu.*

Derken eğri biraz daha uzadı.

Donald Trump'ın zaferine ilk tepki bu zaferin Amerikan ırkçılığı açısından nasıl bir anlam taşıdığını görmezden gelmeye çalışmak oldu. Trump'ın zaferine ilişkin yorumlar yapmayı kendine vazife edinen bir grup insan ortaya çıkıp 2016 seçimlerinin Wall Street'e karşı bir halk ayaklanması olduğunu, ayaklanmanın yeni ekonomik sistemin dışında bırakılanlar tarafından çıkartıldığını iddia etti. Clinton'ın "kimlik siyasetine" odaklandığı için cezalandırıldığı da söylendi. Bu iddialar genellikle kendi kendini geçersiz kılacak türden iddialardı. Nasıl olup da yeni ekonominin en çok dışında bırakılanların, yani siyah ve diğer koyu tenli işçilerin asla Trump kanadında yer almadıklarını açıklamaya kimse yeltenmedi.

* Yazar burada Martin Luther King Jr.'ın "Ahlak evreninin eğrisi uzundur ama adalete doğru bükülür" sözüne gönderme yapıyor. Bu söz seçim kampanyası sırasında Barack Obama tarafından da alıntılanmıştır. (ç.n.)

Ayrıca, Clinton'ın "kimlik siyasetini" eleştirenlerden bazıları, kendileri söz konusu olduğunda "kimlik siyaseti" yapmakta hiçbir sakınca görmüyordu. Clinton'ın en büyük rakibi Senatör Bernie Sanders bir hafta çıkıp beyaz işçi sınıfı mensubu atalarına övgüler yağıdırıyor, ertesi hafta Demokratların artık şu kimlik siyasetini "aşmaları" gerektiğini iddia ediyordu. Bütün kimlik siyasetleri eşit yaratılmamıştı anlaşılır.

Morrison'ın Harvard Üniversitesi'nde verdiği seminerlerden oluşan yeni kitabı Ötekilerin Kökeni Donald Trump'ın yükselişini doğrudan ele almıyor. Fakat Morrison'ın aidiyetle ilgili, kimlerin toplumun şemsiyesi altına girebildiği, kimlerin dışarıda kaldığıyla ilgili düşüncelerini okurken şu an içinde bulunduğumuz durumu düşünmemek olanaksız. Ötekilerin Kökeni sorgulayıcı bakışlarını Amerikan tarihi alanına çeviriyor ve Amerikan tarihinin en eski ve etkili kimlik siyasetini, ırkçılığın kimlik siyasetini ele alıyor. Yabancıların nasıl yaratıldığını, tel örgülerin nasıl çekildiğini konu edinen kitap tel örgüleri nasıl ve niçin pigmentlerle ilişkilendirdiğimizi anlayabilmek için edebiyat eleştirisinden, tarihten ve anı türünden faydalanıyor.

Morrison'ın kitabı, geçtiğimiz yüzyılın başından sonuna dek uzanan süreçte beyaz ırkçılığının süregelen varlığını etkili bir biçimde işleyen yapıtlar arasındaki yerini alıyor. Beyaz ırkçılığının içerdiği şiddeti ve bu ırkçılık sayesinde elde edilen kazançları gözler önüne seren Sven Beckert ve

Edward Baptist, ırkçılığın nasıl olup da İç Savaş'a yol açtığını ve sonrasında ülkenin kendisini yeniden inşa etme sürecinin altını nasıl oyduğunu anlatan James McPherson ve Eric Foner, ırkçılığın Yeni Düzen'i nasıl yozlaştırdığını açıklayan Beryl Satter ve Ira Katznelson, ırkçılığın bugün nasıl kitlesel tutuklama çağına zemin hazırladığını gösteren Khalil Gibran Muhammad ve Bruce Western gibi isimler Morrison'ın müttefikleri arasında yer alıyor.

Fakat Morrison'ın kitabının en yakın yoldaşı muhtemelen Barbara Fields ve Karen Fields tarafından kaleme alınan *Racecraft* [Irk Kerameti] adlı yapıttır. Irk Kerameti'nde, Amerikalıların etken bir eyleme işaret eden ırkçılık suçu yerine etken bir eyleme işaret etmeyen ırk kavramını kullanarak ırkçılığı yok saymaya çalıştıkları iddia ediliyor. "Irkçılık" yerine "ırk" sözcüğünü kullandığımızda ırkın doğal dünyanın özelliklerinden biri, ırkçılığın da bunun öngörülebilir bir sonucu olduğu düşüncesini somutlaştırmış oluyoruz. Bu neden sonuç ilişkisinin tam tersi biçimde kurulması gerektiğini, ırkçılığın ırk kavramından önce ortaya çıktığını gösteren çok sayıda akademik çalışma yapılmış olmasına karşın Amerikalılar hâlâ bunun ne demek olduğunu anlamış değiller. Bu yüzden hâlâ "ırk ayrımcılığı", "ırklar arası uçurum", "ırksal bölünme", "ırk üzerinden fişleme" ya da "ırk çeşitliliği" gibi ifadeleri kullanmaya devam ediyoruz; sanki bu ifadelerin temelinde kendi ürettiğimiz düşünceler değil de kontrolümüz dışında, bizi aşan bir şey varmış gibi. Bu

durum sandığımızdan çok daha önemli bir sonuç doğuruyor. Eğer “ırk” denilen şey genlerin ya da tanrıların yahut her ikisinin de işiyse, o zaman rahat olabiliriz diye düşünmeye başlıyoruz; sorunu bir türlü çözemediğimiz için kendimize kızmamız gerekmez.

Morrison sorgulamasını bu türden bir rahatlığı pek de yaşayamayacağımız bir mahalde sürdürüyor; ırk ile genler arasında ancak çok yüzeysel bir ilişki bulunduğu kabulünden hareket ederek bu denli temelsiz bir kavramın nasıl olup da milyonlarca insan üzerinde bu kadar büyük bir etki yaratabildiğini anlatıyor bize. Kişinin insanlık dışı eylemlerde bulunurken aslında insan olduğunu doğrulama gereksinimiyle hareket ettiğini idrak etmenin önemini vurguluyor Morrison. İlk olarak, plantasyon işletmecisi Thomas Thistlewood’un günlüklerine bakıyor. Thistlewood bu günlüklerde köle kadınlara nasıl düzenli olarak tecavüz ettiğini, koyunları nasıl kırkıtığını anlatır gibi büyük bir rahatlıkla anlatmış. “Thistlewood’un cinsel eylemleriyle ilgili tuttuğu notların arasına ekim biçim işleriyle, ev işleriyle, ağırlanan konuklarla, geçirilen hastalıklarla ve buna benzer birçok şeyle ilgili notlar giriveriyor” sözleriyle aktarıyor Morrison bu tüyler ürpertici durumu. Thistlewood tecavüze karşı bu denli duyarsızlaşmak için ne türden bir psikolojik mekanizmayı harekete geçirmişti? Ötekileştirme mekanizmasını, yani insanın köle sahibi ile köleyi birbirinden ayıran doğal, ilahi bir sınır olduğuna kendini inandırmasını mümkün kılan psikolojik

mekanizmayı. Mary Prince adlı kölenin hanımından yediği korkunç dayakları anlattığı pasajları irdeleyen Morrison şöyle diyor:

Görünen o ki kişinin köleyi yabancı bir türmüş gibi sunma gereksinimi aslında kendisinin normal olduğunu doğrulamaya yönelik bir çırpınış. İnsan ırkına ait olan ile kati surette insan olmayanı birbirinden ayırma telaşı o kadar yoğun ki gözler ister istemez aşağılanana değil aşağılayana çevriliyor. Kölelerin durumu abarttıklarını varsaysak bile köle sahiplerinin gotik yapıtlarda rastlayacağımız türden bir hassasiyet geliştirdiklerini söyleyebiliriz. Sanki olanca sesleriyle bağırıyorlar: “Ben canavar değilim! Canavar değilim! Gücsüz olmadığımı görün diye eziyet ediyorum bu zavallılara.” Yabancı olanın hâminden anlamak tehlikelidir çünkü yabancıya dönüşme ihtimalini içinde taşır. Kişinin ırkı vasıtasıyla elde ettiği statüyü kaybetmesi demek kabul görmüş ve değer atfedilmiş farklılığını kaybetmesi demektir.

Morrison burada kölelerden ve köle sahiplerinden söz ediyor ama statüyle ilgili yorumu bugün hâlâ geçerliliğini koruyor. Geçtiğimiz birkaç yıl içinde Amerikalı polis memurlarının görece hafif suçlar yüzünden yahut ortada suç bile olmadığı hâlde siyahları dövdüklerini, onların boğazlarını sıktıklarını, onlara elektrik verdiklerini ve ateş ettiklerini gösteren çok sayıda video yayınlandı. Afro-Amerikalılar da, başka etnik kökenden Amerikalılar da bu videoları dehşet içinde izlediler. Fakat bütün bu eylemleri haklı çıkarmak için kullanılan ifadeler hepimize tanıdık gelen ifadelerdi. Memur Darren Wilson, Michael Brown’ı

öldürdükten sonra verdiği ifadede Brown'ın "dev gibi cüssesiyle kendini kurşunların önüne atıp koşmaya başladığını" söylüyordu. Bu ifadede Brown gerçekte olduğundan fazla, fakat aslında insandan az bir şeymiş gibi gösteriliyordu. Cese-dinin yazın ortasında kaldırımın üstünde öylece kokuşmaya terkedilmesi de Brown'ın insan olarak algılanmadığı için öldürüldüğünü kanıtlıyordu. Brown'ın bir canavar gibi gösterilmesi öldürülmesini haklı çıkarıyor ve Adalet Bakanlığı'nın raporuna göre, gangsterden pek de farkı olmayan polis memurlarının kendilerini meşru addetmelerine, gayet normal birer insan olarak görmelerine olanak veriyordu.

İrkçı gayri-insanileştirmenin yalnızca sembolik olduğu düşünülmesin; gayri-insanileştirme güç alanının sınırlarını da belirler. "İrk bir fikirdir, bir gerçek değil" diyor tarihçi Nell Painter. Amerika'da ırk fikrine şu da dahil: Eğer beyazsanız sonunuzun Michael Brown'inki, Walter Scott'inki ya da Eric Garner'inki gibi olma olasılığı otomatikman düşüyor. Ve ölüm, bir "Öteki" olarak yaşamanın, daima o kocaman "aidiyet" evreninin sınırları dışında kalmanın ne demek olduğunu gösteren eşsiz bir örnek olmaktan başka bir işlev taşıyor. Seçmeni Donald Trump'ın kucağına itenin "ekonomik kaygılar" olduğu iddia ediliyor; oysa çoğu siyah için herhangi bir ekonomik kaygı gütmek demek neredeyse sınıf atlamak demek. Cumhuriyetçilerin adaylarını belirledikleri sırada, Trump taraftarlarının hane başına düşen yıllık geliri ortalama bir Afro-Ame-

rikalı ailenin yıllık gelirinin iki katına yakındı. Beyaz nüfusu (tümüyle olmasa da) etkisi altına alan uyuşturucu ilaç bağımlılığına bugün gösterilen hassasiyet ile 1980'lerde ortaya çıkan taş kokain bağımlılığı sorununa karşı takınılan suçlayıcı, kınayıcı tavır arasında dağlar kadar fark var. Bugün belli kesimden beyaz Amerikalı erkeklerde ölüm oranının artmasından duyulan endişe ile ülkedeki siyahları her zaman tehdit eden yüksek ölüm oranı karşısında takınılan kaderci ve duyarsız tavır arasında dağlar kadar fark var.

İrkçilik bugün hâlâ bir meseledir. Bu ülkede bir "Öteki" olarak yaşamak bir meseledir. Ve can sıkıcı gerçek şu ki bunlar büyük olasılıkla mesele olmaya devam edecek. İnsan topluluklarının yalnızca başkalarının iyiliği için kendi ayrıcalıklarından vazgeçtiğine pek tanık olmayız. Dolayısıyla, beyazlık dinine mensup olanların bu dinden çıkılmalarını sağlayabilecek tek şey bu dine mensup olmanın getirdiği ayrıcalıkların göze alınamayacak kadar yüksek bedelli birer lüks hâline gelmesidir. Amerikan tarihinde buna benzer durumlara tanık olduk. Yıllarca uzayıp giden bir iç savaş beyazları siyahların kendileriyle aynı cephede ölmeye uygun oldukları sonucuna varmaya zorlamıştı. Sovyetler Birliği'yle yaşanan Soğuk Savaş, Jim Crow yasalarının hüküm sürdüğü Güneyi küresel bir utanç kaynağı ve düşmanların propaganda malzemesi hâline getirmişti. Ve George W. Bush'un başkanlık döneminde bir taraftan iki cephede birden devam eden savaş belası, bir taraftan dibe vurmuş olan ekonomi, bir taraftan da Katrina Kasırgası'nın

ardından federal hükümetin süreci yönetmekteki büyük başarısızlığı Amerika'da ilk kez bir siyahın başkan seçilmesine yol açmıştı. Bu durumların her birinde içimizde bir umut ışığı, ülkenin bir şekilde tarihi alt ettiğine ilişkin bir duygu belirmişti. Fakat her defasında bu umut ışığı sönüp gitti.

Kendimizi neden yine aynı noktada bulduğumuzu anlama konusunda bu ülkede yetişmiş en iyi yazar ve düşünürlerden biri, Toni Morrison bize yol gösteriyor neyse ki. Morrison'ın kitabının kökleri tarihe uzanıyor ve yazar tarihin en grotesk tezahürlerinden bazılarını bir araya getirip bir güzellik yaratmayı başarıyor. Fakat bu güzellik bir fantezinin ürünü değil. Dolayısıyla şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Tarihin her birimizi nasıl etkisi altına aldığını en iyi kavrayanlardan biridir Morrison. Ötekilerin Kökeni bu kavrayışı gözler önüne seriyor; geçmişin kıskacından nasıl bir çırpıda kurtulabileceğimizi göstermiyor belki, ama nasıl olup da bu kıskaca yakalandığımızı anlamada bize büyük yardımcı dokunuyor.

Ta-Nehisi Coates

I.

Köleliği Romantikleştirmek

Kız kardeşimle yerde oyun oynadığımız yaşlardayız. Demek ki sene 1932 yahut 1933. O geliyormuş dediler. Büyük büyükannemiz Millicent MacTeer. Özlü sözleri dilden dile dolaşan efsane kadın mahalledeki bütün akrabaların evlerini ziyaret edecekmiş. Michigan'da yaşayan ve ünlü bir ebe olan büyük büyükannemizin Ohio'ya yapacağı ziyaret uzun zamandır dört gözle bekleniyordu. Sonuçta bu görmüş geçirmiş, hikmetinden sual olunmaz, heybetli kadın ailemizin reisiydi. Gerçekten de heybetliydi; odaya girdiği anda daha önce hiç tanık olmadığım bir şey olmuştu: Onu görür görmez odadaki bütün erkekler ayağa fırlamıştı.

Bütün akrabaları bir bir ziyaret ettikten sonra nihayet bizim kapımızı da çaldı. Uzun boyuyla dimdik karşımıza dikildi; elindeki bastona belli ki

hiç ihtiyacı yoktu. Önce annemi selamladı. Sonra gözlerini kız kardeşimle bana dikti. Yerde oturmuş oyun oynuyorduk galiba. Kaşlarını çatı; bastonuyla bizi gösterip “Karışmış bu çocuklar” deyiverdi. Annem bir gayret karşı çıkacak oldu ama olan olmuştu artık. Büyük büyükannem siyahtı, zifiri siyah. Annem onun ne demek istediğini gayet iyi anlamıştı: Biz, çocukları bozulmuştuk; kanımız saf değildi artık. Dolayısıyla anamızın, babamızın, kardeşlerimizinki de saf değildi.

Yeterince siyah olmamanın ne demek olduğunu çok küçük yaşta öğrenmiştim (yani daha aklım ermezken öğretilmişti bu bana) ama her nasılsa kendini beğenmiş, sürekli kendiyile meşgul bir çocuk olduğum için Öteki, üzerimdeki etkisini henüz hissettirmeye başlamamıştı. İlk duyduğumda, “karışmış olmak” çok farklı, çok arzu edilecek bir şey gibi gelmişti kulağıma ama annem kendi büyükannesine itiraz edince anladım ki “karışmış olmak” tam olarak Öteki olmak demek değilse bile eksik olmak demektir.